

I. Függelék

Globális igazságosság

A légkörbe jutó, egy főre számított átlagos évi széndioxid-kibocsátás körülbelül öt tonnát tesz ki. Az amerikaiak esetében ez húsz tonna, a Szahara környékén élő afrikaiak esetében egy tonna, vagy annál is kevesebb.¹ Ráadásul a nyugati világ általában, iparosodott részei pedig különösen élen jártak a kibocsátásban a világ más részeihez képest, hiszen a nyugati országok már vagy kétszáz éve ontják az üvegházhatást keltő gázokat. Igazság szerint tehát nemcsak a gázkibocsátásukat kell most jelentősen csökkenteniük a nyugati országoknak, hanem a kevésbé fejlett országokat is kárpótolniuk kellene azért, hogy egy olyan lehetőségből húztak hasznot, melyet azután saját gyakorlatukkal lehetetlenítettek el – anélkül bocsátották az üvegházhatású gázokat a légkörbe, hogy számoltak volna a költségeivel. E tekintetben, ahogy oly sok más vonatkozásban is, a nyugat többet vett ki a közösből, mint ami megillette volna.

Ez az érv újra és újra felmerül az éghajlatváltozásról folytatott nemzetközi tárgyalásokon. Megtalálható azonban ama mértékadóbb kalkulációkban is, amelyek a Kyotói Egyezmény és az IPCC által kijelölt célok költségeit igyekeznek meghatározni.² No de mit kezdünk vele? Először is az olyan kifejezések, mint az „ország,” „nyugati országok,” vagy „fejlődő országok”, meglehetősen homályosak. Az igazságosság kérdései nem földrajzi entitások közt, hanem olyan *cselekvők* közt merülnek fel, akiknek jogaik vannak, melyeket követelhetnek, s köteleiségeik, melyeket teljesíteniük kell. Az igazságosság és igazságtalanság tetteket minősítenek, valamint a tettek végrehajtóit. És bár megtörténhet, hogy emberek csoportosan követnek vagy szenvednek el igazságtalanságot, az „ország” nem ilyen csoport. Csakis egy olyan embercsoport lehet cselekvésképes, s vonható felelősségre, amely azonosítani tudja magát többes szám első személyben. A globális

¹ Ross Garnaut, et al.: The Implications of Rapid Development for Emissions and Climate-change Mitigation, in Helm és Hepburn (szerk.): op. cit.

² Nicholas Stern: *The Economics of Climate Change*; Helm és Hepburn (szerk.): op. cit.; Henry D. Jacoby, et al.: Sharing the Burden of GHG Reductions, MIT Joint Program on the Science and Policy of Climate Change, 167. jelentés, 2008.

igazságosságról való beszéd tehát előfeltételezi egy „mi” meglétét, mint a kollektív cselekvés alanyát – egy olyan „mi”-t, melyről ez a könyv szól. Egyetlen kormány sem felelhetne meg a globális igazságosság elvárásainak, ha az nem tekinti magát egy nemzet képviselőjének, olyasvalakinek, aki felelős a rosszért és a maga érdemének tulajdoníthatja a jót, amit „mi” mint nemzet teszünk.

Megjegyzés [U1]: *can conceivably respond*

A globális igazságosság követelménye ennél fogva annak elismerését igényli, hogy a politikai felelősség elsődlegesen a nemzetállamot illeti. Továbbá, az igazságosság iránti követelések nem a tényállásokon alapulnak, hanem a kötelezettségeken, melyeket azok kikristályosítanak. A felelősség bizonyításához meg kell határoznunk, miként öröklik elődeik vétségeit a ma nemzedékei, feltéve, hogy ezen elődökhöz a nemzetállam többes szám első személye köti őket. Homályos szavakkal, mint amilyen az „ország”, megfogalmazhatók ugyan a kollektív bünt hangoztató, érzelmileg kielégítő vádaskodások, ám a vádak csak akkor válhatnak határozott követelésekké, ha tisztázzuk a cselekvő, a jogi személy és a nemzedékeken átnyúló felelősség kérdéseit.

Megjegyzés [U2]: *liabilities that they crystallize.*

Megjegyzés [U3]:

Megjegyzés [U4]: *questions of agency, personality and transgenerational accountability.*

Itt részben filozófiai, részben pedig politikai problémáról van szó. Az igazságosság szerződéselvű elméletei – amelyet például John Rawls fejtett ki, mint köztudott – az előnyöket és a terheket a „társadalom” tagjaihoz rendelik, s ezt a szerződés hivatott rögzíteni. Ezek az elgondolások nem globális elméletek, hiszen nem számolnak azokkal, akik nem tartoznak a szerződő felek közé. Az efféle elméletek tehát nem adnak világos választ sem a több nemzedéket érintő igazságosság kérdéseire, sem pedig azokra a kérdésekre, miként kell igazságosan elosztani a világon a gazdasági növekedés előnyeit és terheit. Ezt a hiányosságot orvosolandó, Amartya Sen az igazságosság mint „pártatlanság” eszméjével állt elő, annak szellemében, amit Adam Smith mond az elfogulatlan szemlélő kapcsán.³ Akkor „járok el igazságosan” másokkal, ha pártatlan érdeklődéssel tekintek rájuk, s szerintük is ugyanazzal a belátással fordulok feléjük, amelyet ellenkező esetben magam is elvárnék. Figyelmem kívül kell hagynom a nemzeti hovatartozás különbségeit, ahogyan mindazokat a szerződéses és történelmi esetlegességeket is, amelyek kötik a

Megjegyzés [U5]: *costs*

Megjegyzés [U6]: *according to them the same consideration as*

³ Amartya Sen: *The Idea of Justice*, London, 2009.

másik felet, engem viszont nem. Ez volna az a hozzáállás – mely kérdések felvetésére irányul, hangsúlyozza Sen, nem pedig arra, hogy előírások válaszokat adjunk –, amelyet magunkévá kell tennünk, amikor a globális igazságosság kérdéseit mérlegeljük.

Megjegyzés [U7]: *when considering global justice.*

Tagadhatatlan a meggyőző erő, mely Adam Smith heurisztikus megoldásában rejlik. Pártatlanság és igazságosság mélyen összefüggenek az emberi gondolkodásban, s megteremtik azoknak a kölcsönös, személyek közti elszámoltathatóságon nyugvó kapcsolatoknak az egyensúlyát, amelyeket a 6. fejezetben tárgyaltam. A pártatlanság azt diktálja, hogy ne hagyjam figyelmen kívül a nincstelen indiai helyzetét csak azért, mert Indiában él, vagy a szudáni anyáét csak azért, mert életben maradásáért történetesen a messzi Szudánban küzd. Ugyanakkor azt is diktálja, hogy ne hagyjam figyelmen kívül a helyi kötődéseiket csak azért, mert azok kizáró jellegűek, s hogy ne legyenek tiszteletlen törzsi, nemzeti és vallásos lojalitásaikat illetően csak azért, mert azok nem egyeznek az enyéimmel. Noha a pártatlanságtól Sen valamiféle felvilágosult univerzalizmushoz kíván eljutni, sőt, talán még a politikai döntéshozás következetesen globális felfogásmódjához is, ez a lépés nem következik belőle. Az emberi állapot elfogulatlan szemléletének bizonyosan fel kell ismernie, hogy miközben az *oikophilia* egyetemesen emberi, megnyilvánulása lényegileg sajátos, helyi, nemzeti és területi jellegű. S ennek megfelelően kell értenünk a nemzedékeken átívelő lojalitást is. Elődeimnek azzal szolgálthatok igazságot, ha tiszteletben tartom, amivel felruháztak, s teljesítem az akarataikat. Utódaimnak azzal szolgálthatok igazságot, ha jól sáfárok a javakkal, melyekről az ő javukra gondoskodom. S igazságot szolgálhatunk az elődöknek és utódoknak közösen, mint csoportnak is. Azonban egyetlen emberi lény sem képes globálissá tágítani e természetes késztetést, s ha mégis megpróbálják, az mindig a megtagadás ama diadalittas aktusaiba fordul át, amit nem élhet túl egyetlen kötelezettség sem.

Megjegyzés [U8]: *sit together in the human mind*

Megjegyzés [U9]: *exclusive*

Megjegyzés [U10]: *exultant acts of repudiation*

A britek kétségtelenül profitáltak abból a fellendülésből, amit az elmúlt 200 év üvegházhatású gázkibocsátása hozott a számukra, s ezzel valószínűleg beszűkítették ama lehetőségek körét, amelyek ma Afrika népe számára elérhetők. Morálisan szólva olyan előnyt kaptunk örökbe, amelyért fizetnünk kell, amennyire csak telik tőlünk. Ám mik a politikai következmények? Vajon szigorúan a brit népet, vagy az Egyesült Királyságot mint képviselőjét kellene

felelősnek tekinteni a kárért, amit mindez a Szahara-menti Afrikára mér – ahogy kizárólag Mr. Rylandsot tartották felelősnek Mr. Fletcher bányáinak az elárasztásáért? Mégis hova vezetne az efféle érvelés? Hogyan becsülhetnénk fel a kárt, mely Afrikát érte? És mi a helyzet az előnyökkel? A britek által felhasznált energia lehetővé tette számukra, hogy Afrika szerte elterjesszék a jogrendet, s rengeteg technikai vívmányt honosítsanak meg. Ez a haszon is szerepeljen a végső elszámolásban? Vagy mégsem kellene azt számításba venni, mert eltékozták a kleptokraták, akik idővel rátették a kezüket? Talán az amerikaiak által jelenleg élvezett fejenkénti húsz tonna a *pax Americana* árának a része, ami nélkül viszont a világ (John szerint, Mary szerint viszont nem) jóval veszélyesebb hely volna, mint amilyen ma.

Nyilvánvalóan nem tudjuk, hova vezetnek ezek az érvek. Ahelyett, hogy vég nélküli spekulációkba bocsátkoznánk, amelyek alapján egyetlen politikus sem cselekedhet, inkább egy világos irányelvet kell keresnünk, amely lehetővé teszi majd az önkorlátozó nemzetek számára, hogy felbecsüljék felelőségüket és anélkül kárpótolják az áldozatokat, hogy azzal aláásnák cselekvési szabadságukat. A források nagyarányú áthelyezése a nyugati országokból a világ többi részére, amit gyakran javasolnak a radikális zöldek, romba döntené a nyugati hatalmak ama képességét, hogy megtegyék a csakis általuk fogantatosítható, s mindannyiunk számára oly szükséges lépéseket. Egy efféle öngyilkos magatartás senkinek sem használna, s bizonyosan nem az, amit a globális igazságosság megkövetel.

A globálisan felfogott igazságosság csakis az áldozathozás tisztességes szétosztását jelentheti mindazok közt, akiknek meg kell hoznia azokat. A tisztességes szétosztás nem jelent egyenlő mértékűt. Olyan megosztásról van szó, amely elismeri az egyenlőtlen felelőséget a károkozásban, s annak egyenlőtlen helyreállítási képességét is. A kijelölendők közt olyan nemzetállamok szerepelnek, mint Nagy-Britannia, Franciaország és az Egyesült Államok. Azonban magukban foglalnak vállalatokat is, nemzeti és multinacionális cégeket egyaránt, valamint olyan entitásokat, mint a Gazprom, amelyek részvénytársasági maszkok csupán, melyeket politikai erők és részben bünszervezeti elitek viselnek. A tisztességességet azt követeli meg, hogy a nagyobb szennyezők többet vállaljanak a szükséges forrásokból. E forrásokból a tiszta energia kutatását kell támogatni, valamint azt, hogy ilyen

Megjegyzés [U11]: *self-defining*

Megjegyzés [U12]: *can encompass*

Megjegyzés [U13]: *behaviour*

Megjegyzés [U14]: *power*

Megjegyzés [U15]: *Those to be assessed*

Megjegyzés [U16]: *commit more of*

energiával lássák el a „fejlődő országokat”. Ez viszont azt jelenti, hogy a világ fejlődő részeinek a lakossága tiszta energiához jut, függetlenül attól, hogy egy olyan kormány előnyeit élvezik-e, amely a nevükben képes kimondani, hogy „mi”. A kárpótlás kérdésének ez az előre tekintő megközelítése azokon a fogalmakon alapul, amelyeket ebben a könyvben védelmeztem: nemzeti identitás, generációkon átívelő felelősség, valamint a decentralizált kezdeményezések előnyben részesítése a radikális célkitűzésekkel szemben. Az ugyan vitatható, mennyire lesz majd könnyű egy ilyen előretekintő megközelítést **érvényre** juttatni. Az alternatíva azonban – a nyugat **önmarcangolása**, melyet még több juttatás követ Afrika kleptokratái számára – ugyanabban a válságos állapotban hagyja majd a földet, amelyben ma is van.

Megjegyzés [U17]: *to take*

Megjegyzés [U18]: *breast-beating*